

УДК 343

С. С. Мірошніченко*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України***КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлено соціально-психологічними особливостями, віком правопорушників і статусом у суспільстві. Крадіжка – найпоширеніший злочин серед неповнолітніх. Кримінологічний аналіз крадіжок, вчинених неповнолітніми є, з одного боку, інструментом виявлення криміногенних факторів у соціумі, а з іншого – базою для прогнозування злочинності в цілому та вироблення запобіжних заходів на майбутнє. Тому, пізнання особливостей, сучасних тенденцій і закономірностей цього різновиду злочинності дозволить віднайти новітні підходи до зменшення рівня криміналізації та віктимізації середовища неповнолітніх, розробити заходи запобігання, які в найбільшій мірі сприятимуть подальшій соціальній адаптації молодого покоління.

Різні аспекти проблеми кримінологічної характеристики крадіжок досліджували такі вчені як: Г.М. Борзенков, В.В. Голіна, А.І. Гуров, О.М. Джуґа, Т.С. Жукова, Г.Г. Євангулов, К.Є. Ігошев, М.Г. Колодяжний, М.Й. Коржанський, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, Ю.В. Нікітін, М.Г. Міненко, Н.С. Скриннікова, О.В. Смаглюк, Є.Г. Філатова, В.І. Шакур, С.М. Шиверський, О.Ю. Юрченко та інші.

При цьому одним із перших, у вітчизняній кримінологічній науці, було комплексне дослідження крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, К.О. Павлишин у монографії «Крадіжки, вчинені неповнолітніми: кримінологічний аналіз» (2019р.).

Відповідно до частини 1 статті 185 Кримінального кодексу України крадіжка – це злочин, що полягає у таємному викраденні чужого майна [1].

Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються неповнолітніми. А, як свідчать статистичні дані, крадіжки залишаються найпоширенішими видами в структурі злочинності неповнолітніх. Їхня питома вага щорічно коливається у межах від 40% до 67% [2, с. 206].

Неповнолітні злочинці – це особи віком від 14 (вік, з якого починається кримінальна відповідальність практично за всі діяння, які реально вчиняють неповнолітні) до 18 років (вік юридичного повноліття) [3, с. 106]. Так, у кримінології злочинність неповнолітніх розглядається як нега-

тивне явище, що проявляється у сукупності злочинів, вчинених особами у віці від 14 до 18 років.

К. О. Павлишин визначає злочинність неповнолітніх як відносно масове, історично мінливе негативне соціальне явище, яке охоплює певну територію, певний період часу та демонструє систему заборонених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами віком від 14 до 18 років [4, с. 12].

Таким чином, у кримінології злочинність неповнолітніх вважається окремим видом і розглядається як відносно самостійний феномен.

Як свідчить наше дослідження, особи, які вчиняють крадіжку розуміють, що це – незаконне збагачення, паразитизм. Отримання певних матеріальних благ без відповідних затрат праці й часу. Вона певною мірою нейтралізує ризик викриття й покарання за крадіжку, що приваблює окремих осіб як спосіб наживи. Нерідко підґрунтям крадіжки є заздрість, гонитва за престижем чи буденне паразитичне споживання матеріальних благ. Основою крадіжки є «таємничість дійства», на яке так розраховує крадій. Для неповнолітніх крадіїв це ще й привабливий елемент гри, пов'язаний з необхідністю ризику й переховування, що створює такий жаданий присмак «романтики» [5, с. 18].

Аналіз досліджень європейських правників свідчить про те, що походження злочинності неповнолітніх майнового характеру обумовлюється поєднанням різних чинників – соціальних, генетичних та біопсихологічних. Зокрема, у Франції та Італії керуються переважно біопсихологічними теоріями пояснення причин вчинення правопорушень майнового характеру неповнолітніми особами, а у Великій Британії, ФРН – соціологічними [6, с. 30-31].

У зв'язку з неоднорідністю крадіжок за місцем їх учинення, вартості предметів посягання та сумами спричинених збитків Б.М. Головкін виокремлює такі види крадіжок, учинених неповнолітніми: з квартир та інших помешкань; із кіосків (магазинів); у натовпі; із салонів автотранспорту. В останні часи окремо слід вирізняти крадіжки кольорових (чорних) металів та виробів із них, які теж відповідають названому класифікаційному критерію (місце вчинення злочину) [7, с. 83].

Як свідчать результати нашого дослідження, сучасні тенденції вчинення крадіжок неповно-

літніми в Україні мають певні особливості. Так, на відміну від злочинності дорослих, злочинність неповнолітніх вирізняється більш груповим характером. Наприклад, заздалегідь сплановані крадіжки з квартир, сховищ, баз, складів вчиняються переважно групами неповнолітніх до трьох осіб, що зорганізовані та діяли більш-менш тривалий період. Причинами об'єднання неповнолітніх в антисоціальні групи є бажання забезпечити себе від насильства з боку старших та сильніших однолітків, прагнення до незалежності від батьків в матеріальному плані, які контролюють видатки, бажання «по-дорослому» проводити дозвілля, мати «кишенькові» гроші на особисті потреби, пов'язані з носінням престижних речей, відвідуванням розважальних закладів для молоді, а також почуття неповноцінності, самотності, непорозуміння з боку сім'ї. Ще однією особливістю кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх є порівняно більша частка злочинів, вчинених у стані сп'яніння (алкогольного або токсичного). На це також звертає увагу і О. С. Стеблинська, зокрема, за результатами її дослідження у структурі злочинів, вчинених неповнолітніми у стані сп'яніння, переважали злочини проти власності [8, с. 296].

Крадіжки залишаються найпоширенішими видами в структурі злочинності неповнолітніх. Починаючи з 2010 року (11 546 злочинів) і аж до 2016 року (3286 злочинів) рівень крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, в Україні поступово зменшується, однак проблема злочинності неповнолітніх залишається, що наглядно простежується в 2017 році (3427 злочинів) [4, с. 7-8]. У відповідності до офіційної статистики Генеральної прокуратури України, у Таблиці 1 наведені кількісні відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення за статтею 185 Кримінального кодексу України протягом 2019 року.

Таблиця 1

Місяць	Зареєстровано кримінальних проваджень
Січень 2019	101
Лютий 2019	115
Березень 2019	188
Квітень 2019	217
Травень 2019	238
Червень 2019	206
Липень 2019	212
Серпень 2019	226
Вересень 2019	188
Жовтень 2019	253
Листопад 2019	263
Грудень 2019	260
Всього	2467

Дослідження статистичних даних Генеральної прокуратури України показує, що за 2019 рік було обліковано 2467 кримінальних проваджень щодо вчинення крадіжок неповнолітніми або за їх участю, а кількість таких крадіжок в окремі пори року майже однакова. Якщо восени зафіксовано 28,54% злочинів, то влітку 26,10%, а весною 26,06% і лише взимку встановлене певне зниження – 19,30%. На початку 2020 року у січні (58 злочинів) спостерігається зниження зареєстрованих крадіжок, вчинених неповнолітніми, тоді як у лютому (122 злочини) та березні (195 злочинів) даний показник збільшився в порівнянні з 2019 роком [9].

За кількістю підліткових злочинів у 2019 році перше місце посідають крадіжки із складів, баз, магазинів та інших торгівельних точок (589), друге місце займають крадіжки з квартир (88), третє – з автомобілів (64), четверте – кишенькові крадіжки (58). Як правило, неповнолітні вчиняють крадіжки раптово, об'єкт злочинного посягання завчасно не обирають, діють без попереднього плану злочинних дій, розподілу ролей; якщо це приміщення, то використовують свої фізичні, інтелектуальні можливості, звички та підручні засоби для проникнення в середину. Діють хаотично, не узгоджено, залишають за собою велику кількість слідів. Відповідно, діючи без попереднього умислу на вчинення крадіжки, не мають спеціально відведених місць для переховування викрадених предметів, зберігають при собі, рідко одразу їх реалізують. Тому не дивно, що найпоширенішим місцем викрадень є магазини, кіоски (особливо в невеликих містах), оскільки вони, як правило, одноповерхові або знаходяться на першому поверсі, мають просту конструкцію будівлі, переважно без охорони нічний час, лише сигналізація, особливо це стосується сільської місцевості, де старі вагони потягів перебудовані під магазини, злочинці неодноразово буваючи там, знають перелік предметів і місце їх розташування. Зазначені умови полегшують проникнення в такі місця завдяки застосуванню металевого прута, лому, сокири. Викрадають предмети, які легше винести з собою та зникнути з місця події [10, с. 266].

Переважну більшість квартирних крадіжок вчиняють за так званою «наводкою» близьких друзів потерпілих, родичів або неповнолітніх товаришів. Так, крадіжки неповнолітніми у 10% випадків вчиняються у батьків і родичів, у 15% – у сусідів і знайомих. До вчинення крадіжки злочинець і жертва у 28% випадків були не знайомі, у 8% – приятелі. У 20% випадків між злочинцем і жертвою були неприємні стосунки, і у 19% – нейтральні. Для цього виду злочину характерним є пошук жертви заздалегідь [11, с. 159].

Розглядаючи проблему вчинення крадіжок неповнолітніми, нами виділено обставини та фактори, що сприяють підвищенню їх рівня, а саме:

1. Об'єднання неповнолітніх в антисоціальні групи, рівняння на співучасників, небажання зганьбитися перед однолітками;

2. Відсутність контролю з боку суспільства (серед неповнолітніх спостерігається незайнятість, відсутність профілактичної та попереджувальної роботи);

3. Регулярне вживання спиртних напоїв, наркотиків, психотропних речовин, що призводить до порушення процесів мотивації, інтелектуально-вольового контролю, що впливають на прийняття рішення про вчинення грабежу;

4. Низький рівень освіченості, її відставання від вікових можливостей, що свідчить про невисокі інтелектуальні здібності, обмежені знання й кругозір, невисокий культурний рівень, відмінні від загальнонавчаних життєві цінності й пріоритети;

5. Намагання самоствердитися в оточуючому середовищі, показати самостійність, дорослість (звідси страх здатися боягузом);

6. Неблагополучна моральна атмосфера сім'ї, неправильна педагогічна позиція батьків, відсутність їх впливу і контролю за поведінкою дітей, а також можливості мінімально забезпечувати їх необхідні потреби;

7. Бажання жити «по-дорослому», отримати задоволення від розваг і беззмістовного дозвілля, володіти престижними речами, мати свої «кишенькові» гроші;

8. Фізична та психічна незрілість неповнолітнього, обмеженість життєвого досвіду, призводять до викривленого сприйняття фактів, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на загальну спрямованість особистості;

9. Необхідність здобування коштів на придбання спиртних напоїв, наркотиків, психотропних речовин;

10. Негативний вплив засобів масової інформації на формування правосвідомості неповнолітніх. Так, за інформацією Американської медичної асоціації, за роки, проведені в школі, середньостатистична дитина бачить на телеекрані 8 тис. вбивств і 100 тис. актів насилля. Як результат кожні 24 хвилини в Америці здійснюється вбивство, а кожні 10 секунд – крадіжка [12].

Підсумовуючи вище зазначене можна зробити **висновки**, що крадіжки – найпоширеніші злочини серед неповнолітніх, що посягають на державне, комунальне та приватне майно громадян. Цей вид злочинності досить своєрідний: з одного боку,

він межує з неосяжним полем дитячої делінквентності, а з другого – переростає у злочинність молоді і загальнокримінальну злочинність. Аналіз статистичних даних вказує, що кількість злочинів скоєних неповнолітніми поступово зменшується, проте вона була і залишається гострою актуальною правовою та суспільною проблемою. Сучасними тенденціями вчинення крадіжок неповнолітніми в Україні є їх груповий характер з елементами організованості та злочинного професіоналізму. Все вище зазначене сприятиме у подальшому розробити та впровадити у життя необхідні сучасні заходи запобігання цьому правопорушенню.

Література

1. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Якімова С.В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2014. 442 с.
3. Нікітін Ю.В., Нікітіна І.В. Кримінологічний менеджмент як соціальна складова модернізації кримінального кодексу України. *Конституційні засади нової редакції Кримінального кодексу України*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17 – 19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тапій, (голов. ред.), А.П. Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право, 2018. С. 104 – 108.
4. Павлишин К.О. Крадіжки, вчинені неповнолітніми: кримінологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 272 с.
5. Нікітін Ю.В., Нікітіна І.В. Методологія наукових досліджень та її значення для кримінології та запобігання злочинності. *Юридична Україна*. Київ, 2018. № 6. С. 16-20.
6. Washington ProFile – Weekly Digest; 11 ноября 2004 г. № 103 (503).
7. Головкін Б.М. Крадіжка, як найтипівший злочин неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 1. С. 82–88.
8. Якімова С.В. Особливості криміналістичної характеристики злочинів неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 292-299.
9. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820#.
10. Рудницька Ю.В. Характеристика обстановки вчинення крадіжок неповнолітніми. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон наук. вид. 2015. Вип. 2. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/80.pdf.
11. Сіренко О.В. Потерпілий у криміналістичній характеристиці крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 156-161.
12. Western Journal of Medicine. URL: <http://www.utro.ru>.

Анотація

Мірошниченко С. С. Кримінологічний аналіз стану вчинення крадіжок неповнолітніми. – Стаття.

Стаття присвячена кримінологічному аналізу стану вчинення крадіжок неповнолітніми. Зазначено, що неповнолітні злочинці – це особи віком від 14 (вік, з якого починається кримінальна відповідальність практично за всі діяння, які реально вчиняють неповнолітні) до 18 років (вік юридичного повноліття). Так, у кримінології злочинність неповнолітніх розглядається як негативне явище, що проявляється у сукупності злочинів, вчинених особами у віці від 14 до 18 років.

Ключові слова: неповнолітні, злочинність, крадіжка, кримінологічний аналіз.

Аннотация

Мирошниченко С. С. Криминологический анализ совершения краж несовершеннолетними. – Статья.

Статья посвящена криминологическому анализу состояния совершения краж несовершеннолетними. Отмечено, что несовершеннолетние преступники – это лица в возрасте от 14 (возраст, с которого начинается

уголовная ответственность практически за все деяния, которые реально совершают несовершеннолетние) до 18 лет (возраст юридического совершеннолетия). Так, в криминологии преступность несовершеннолетних рассматривается как негативное явление, проявляющееся в совокупности преступлений, совершенных лицами в возрасте от 14 до 18 лет.

Ключевые слова: несовершеннолетние, преступность, воровство, криминологический анализ.

Summary

Miroshnychenko S. S. Criminological analysis of the state of committing theft by minors. – Article.

The article is devoted to criminological analysis of the state of theft by minors. It is stated that juvenile offenders are persons aged 14 (the age at which criminal liability begins for almost all acts that minors actually commit) to 18 years (the age of legal majority). In criminology, for example, juvenile delinquency is regarded as a negative phenomenon manifested in the totality of crimes committed by persons between the ages of 14 and 18.

Key words: minors, crime, theft, criminological analysis.